

Pol stoletja!

Za nami ne hodi strahopetec naj nikar!
Naš pot je borba, žrtva, mučeništvo
in vodi skozi nevlito in vihar.
A. Aškerc.

Prosvetljeni vek! Pač dolga ti je bila doba, in danes, ko stopaš v pedeseto leto, slavi napredno učiteljstvo, slave pravi prijatelj napredka v šolstvu — tvoj jubilej. Oče misli učiteljstva, starosta slovenskega časopisa — tako ti zakličemo, ko boš slavil svoj petdesetletni dan obstoja! Ti si bil misel edinstva, ti naš vodnik, ti si kazal pot in določal smer slovenskemu šolstvu in učiteljstvu iz dobe v dobo. V zgodovini slovenskega ljudskega šolstva gotovo ne izgine tvoje ime, zakaj bil si zavetje slovenskemu učiteljstvu petdeset let in se boril za pravo onega dela kulturnega vprašanja, ki znači za naš narod „biti ali ne biti“ — boril si se za slovensko ljudsko šolstvo. Marsikateri učitelj bi omagal ob svoji borbi za šolstvo in stan, ko bi ne bilo tebe, ki si mu dajal moralne opore, moči in nasvetov in bodril slovensko učiteljstvo, naj se samo spne k svobodi in si samo pomore v tožnem položaju. In slovenska javnost — kakor bi čitala iz duše učiteljstva, je lahko vse zvedela iz tebe: kaj misli in čuti učiteljstvo.

Svoje prvotno delovanje je pričel „Učiteljski Tovariš“ na ožjem kulturnem temelju šolstva, dokler se ni razvil tako, da je pričel razreševati najširša kulturna vprašanja. V njem ni opaziti nikakega hinavstva, saj ni gojil osebnih kultov, zakaj ostajala mu je vedno sveta le misel in ideja, ki jo je skrbno in vestno čuval pod svojim okriljem toliko časa, da ni dozorela, prodrila in zmogala. Kultura mu je bila smoter, možat boj mu je bil sredstvo. Skrbno je negoval posamezna kulturna vprašanja, dokler mu ni priboril dovolj življenske moči, da se niso osamosvojila in pod rokami učiteljstva nastopila samostojno. S ponosom pa lahko gleda danes on na časopisje slovenskega učiteljstva! „Zvonček“, „Naša Bodočnost“, „Domače ognjišče“, „Popotnik“ — vse to je njega delo. On je negoval prvi misli posameznega lista, dokler se ni ideja dovolj okrepila, da se niso z duhom časa rodili vsi naštet listi, ki so danes temelj našemu delovanju v prosveti, šolstvu in vzgoji.

In danes? Pospel se je iz svojih prvotnih kulturnih stremeljenj že vtoliko, da stoji pred nami razvit ter ima postaviti na lastne noge še nekaj kulturnih vprašanj, ki sodijo v področje ljudskošolskega učiteljstva: stoji, da se bori za socialno pravo učiteljstva, da se bori političko za šolstvo.

V „Učiteljskem Tovarišu“ leži označena požrtvovalnost slovenskega učiteljstva; on bo pričal še poznim vekom o tej požrtvovalnosti, o borbah in globokih brazdah, ki jih je vrezalo naše učiteljstvo na neobdelano, skalnato narodno polje. In iz nekdanj neobdelanega narodnega polja poganja danes bogat sad. Ponosno je lahko učiteljstvo na svoje delo; zakaj samozavest, ki se glasi iz njegovega glasila, čisti in krepi ves stan. Učiteljstvo, samozavest ti je dala moč in pogum, da si žrtvovalo vse, celo lastno kri, v prid narodu in njega šolstvu, in le v samozavesti ti leži jedro dela.

A kakor zamolkel glas, ki provzroča disharmonijo čistih akordov, ki naj bi dajali učiteljstvu moč in pogum pri njega bojnih za pravice šolstva; kakor veriga, ki oklepa roke učiteljstva pri njega težavnem delu, se opaža v zgodovini slovenskega učiteljstva in šolstva temno senco, ki nam kaže njega bedno stanje. Groza nas navdaja, ko opazujemo mogočno stavbo, ki jo je zgradilo ljudskošolsko učiteljstvo slovenskemu narodu, zakaj ta stavba je zidana z lastno krvjo in z gladom učiteljskega telesa. Ta disharmonija zveni že petdeset let slovenskemu narodu iz učiteljskega stanovskega glasila, in mili tozadevni glasi, ki jih poslušamo v prvih letnikih „Učiteljskega Tovariša“, se dandanes že izpreminjajo v obupen klic, zakaj vkljub vsem naraščajočim potrebam in stanovskim zahtevam je dandanes učiteljstvo na slabšem stališču nego je bilo pred petdesetimi leti — ti glasi se pa izgublajo v temi današnje dobe!...

In kaj si želo, učiteljstvo, za svoj trud in prizadevanje? Nisi pričakovalo nikakih dobrot nad črto pravičnosti; a gorje onemu, ki se je upal govoriti in zastopati koristi svojih tovarišev in šolstva, zakaj postal je žrtev razmer, ki so vladale v tedanji dobi in ki je bilo pred njimi treba varovati šolstvo. In ni bilo lahko nastopati kot urednik našega stanovskega glasila ter tako javno propagirati mnenje učiteljstva, ki je obsojalo ravnanje oblasti s slovenskim šolstvom in delo narodno-politiških strasti, ki so z njimi hoteli dušiti šolstvo in ovirati njega razvoj. Bili so to možje, ki po večini že počivajo v hladni zemlji, in dasi ga ni morebiti slovenskega inteligenta, ki bi znal pravično ceniti njihov trud, borbe in delo, zna jih pa prav ceniti učiteljstvo, ker ono ne preceňuje tega dela s stališča nacionalno-politiškega izkoriščanja, temveč ga ceni na podlagi svoje vesti in svojega srca.

* * *

Tema je vladala slovenskemu šolstvu in učiteljstvu pred dobo nastopa „Učiteljskega Tovariša“. Kakor četa brez gospodarja je tavalno slovensko učiteljstvo, obdano z ozračjem, napojenim z nemškim duhom, ki je vel po slovenski zemlji, in nehote se je oprijemal nemški duh slovenske dece. Dasi je pred njim izhajal v Celovcu „Šolski prijatelj“, vendar ta ni bil duša učiteljstvu, zakaj izdajani ni bil iz lastnih vrst. In v rli ustanovitelji „Učiteljskega Tovariša“: Andrej Praprotnik, Fran Gerkman in Janez Zorin, vsi učitelji v Ljubljani, so imeli dokaj neprilik in borb za ustanovitev našega glasila. Vladni absolutizem je tudi po letu 1860. skrbno pazil na časopisje in se je mnogo premišljal, preden je dal dovoljenje za nove liste — to celo zaradi naslova.

Rojen je bil v temi. Ni prejel zaželjenega blagoslova, ki bi ga spremljal in varoval na težki poti. Konkordat mu je kum, ko se je rodil. Trnjeva mu je bila pot od njegovega prvega leta do današnjega dne, ko stopa v pedeseto leto svojega delovanja. Nima slovenska žurnalistika zapisati pojavnosti, ki bi na tem polju prodrli vse zapreke in tako trdno vztrajal na svojem stališču od dobe črnega konkordata do današnje dobe prosvetljenega človeštva. Učiteljstvo je bilo tedaj pohleven suženj, šolstvo zatiralec slovenskega naroda, a oba sta stala pod pritiskom vsemogočnega plemstva in duhovstva, ki sta zatirala vsak socialni duh in pojav demokratizma v narodu.

In vstal je mož, ki se je postavil na branik slovenskega šolstva in učiteljstva. Razvil je svoj prapor, da reši slovenski narod tožnega jarma, ki ga je vanj uklepal gospodujoči German.

Andrej Praprotnik je bil mož, ki je postavil mejnik, kje naj se prične graditi poslopje slovenskega šolstva in omejevati nasilnost, kje naj se začne dajati pravice tudi slovenskemu učiteljstvu. V stremeljenju za povzdigo šolstva se zrcali duša in mišljenje pravega učitelja, ker v šolstvu bo izkušal realizovati vse svoje ideale in jih tako udeležiti narodu v korist. Odločno in vestno je Praprotnik služil temu načelu in svoje nazore je uveljavljal v prvi (od 1861. do 1873.) in drugi (od 1882. do 1890.) svoji uredniški dobi „Učiteljskega Tovariša“, ki je z njim bodril svoje tovariše k delu.

Pretila je nevarnost nemškemu duhu! Stanovsko glasilo je okrepilo in javnost pomnožila narodno zavest učiteljstva, ki je tvorilo močan jez med šolo in javnim navalom nanjo. Spoznali so nemški aristokrati, da preko učiteljstva ne morejo priti do šolstva in vplivati nanje. Njih doba se je bližala koncu. Z vso ljutostjo so se zagnali v narodno čuteče in delajoče učiteljstvo; preganjanje se je vršilo v najširših mejah; korupcija, terorizem, denuncianstvo itd. — to so bila njih sredstva; javen pritisk je bila usoda vsega slovenskega narodnega učiteljstva...

Pozabiti pa ne smemo tudi onih, ki so računali z razmerami, zatajili svoj narod in se na podlagi izdajstev lastnih tovarišev spenjali kvišku in se okoriščali, ker namen jim je posvečeval sredstva. Oni so polnili renegatska nemškutarska učiteljska društva, takozvane „Zweigvereine“, ki so zanje agitirali nadzorniki in ves aparat deželnih šolskih oblastev.

Večina učiteljstva pa je vztrajala trdno in zvesto na svojem stališču, in njih stanovsko glasilo jim je dajalo moralne opore, da se niso vdali absolutistični strahovladi tedanjega časa. Padla je marsikatera žrtev; a ob nji se je ubil merodajni organ sam spričo gnusnih sredstev.

Vmes pa je preteklo že štirideset let, kar se je napravil postavni konec tlačanstvu in suženstvu šolstva in učiteljstva; a v resnici se je moralo učiteljstvo tudi po tej dobi boriti za svoje pravice, boriti za pravo slovenskega šolstva, kakor se bori za vse to še dandanes, ko še vedno državne osnovne zakone teptajo v prah.

Vpliv nemškega nasilja se je pokazal tudi pri uredništvu našega glasila. Andrej Praprotnik je bil tedaj tudi zastopnik učiteljstva v deželnem šolskem svetu. Ljute boje je imel tu prestajati, ko je moral braniti slovensko šolstvo pred njega tlačilci in krepko je moral braniti slovensko šolstvo in zagovarjati njega pravice v svojem glasilu. Praprotnik jim je bil trn v peti, zato bi ga radi spravili iz deželnega šolskega sveta. Strogo so pazili na pisavo „Učiteljskega Tovariša“, da bi s tem potlačili Praprotnika pod poostreni tiskovni zakon, ga tako spravili iz deželnega šolskega sveta in tu potem samovoljno gospodarili. Toda Praprotnik se ni vdal pritisku in je bil previden, zato je začasno oddal uredništvo „Učiteljskega Tovariša“ Mateju Močniku, ki je v njem od leta 1873. do leta 1882. vestno in pogumno branil pravice in koristi slovenskega šolstva; Praprotnik jih je pa brez skrbi dalje zagovarjal v deželnem šolskem svetu, kjer je deloval 24 let. Ko so se razmere ublažile, je prevzel uredništvo zopet sam.

Mož se je pri svojem poslu postaral in stopil po trudapolnem, velezaslužnem delu v prezasluženi pokoj. Uredništvo „Uči-

teljskega Tovariša“ je prevzel Andrej Žumer, ki ga je urejeval od leta 1890. do 1894. Ta uredniška doba je bila deloma mirna in slovensko šolstvo se je mirno razvijalo pod blagodejnim vplivom „Učiteljskega Tovariša“ in v rokah slovenskega učiteljstva.

* * *

Slovensko ljudsko šolstvo je bilo rešeno iz rok nemškega gospodarja. Toda tudi sedaj ni ostal njega razvoj brez borb in vplivov, zakaj Slovenci smo se pričeli razvijati tudi političko, a ta politički razvoj ni ostal brez vplivov na šolstvo.

Dobro so vedele političke stranke, da je učiteljstvo oni faktor, ki ni preko njega lahko priti do šolstva, zakaj v značaju učiteljstva leži značaj šolstva. Dalje so vedele, da je učiteljstvo nositelj prosvete in kulture med narodom in da imajo kulturne preobrazbe in izpremembe tudi znaten vpliv na političke razmere in provzročajo političke prevrate; torej je velikega pomena, da se učiteljstvo pridobi zase.

Bila je doba, ko sta učiteljstvo ob priliki zborovanja pozdravljali obe slovenski merodajni politički stranki in ga proslavljali kot nositelja prosvete in kulture med narodom.

Toda doba četrtega urednika „Učiteljskega Tovariša“ Jakob Dimnika, ki je list urejeval od leta 1894. do leta 1903., ni ostala povsem mirna. Učiteljstvo je zadobilo s kulturnim vplivom tudi politički vpliv. Ostalo je zvesto napredku šolstva in kulture in je zato prišlo v konflikt s principi in načeli klerikalne stranke.

Leta 1896. je bilo učiteljstvo napadeno od klerikalne strani, in odtod naprej se je pričel bojevati „Učiteljski Tovariš“ tudi političko za korist šolstva ter se je razvil polagoma v šolsko-politiški list. Njega pedagoško-didaktično vsebino je pa prevzel „Popotnik“ in tako obvaroval notranji razvoj šolstva momentanih političkih vplivov.

„Pons asinorum!“ — S tem gorostasnim geslom je hotel korakati klerikalizem čez „oslovski most“ učiteljstva do šolstva, da zamori v njem vsak kulturni napredek, da zaslužni s pomočjo učiteljstva šolstvo in ga podvrže večni temi ljudstva, kar prija stremeljenjem klerikalne stranke.

Toda našlo se je mnogo odpora. In namesto mostu je dobil klerikalizem v učiteljstvu močan jez, ki ne dovoljuje izvršiti atentata na dobrobit našega šolstva, zakaj učiteljstvo živi za kulturni napredek naroda in šolstva, ni pa prijatelj teme, v kateri edinole lahko vlada klerikalizem.

Do viška že prihaja ta boj, in že od Novoga leta 1903. ga vztrajno bije naše glasilo pod uredništvom Engelberta Gangla za pravice učiteljstva in dobrobit šolstva. Kakor nekdanj nemštvo v nacionalnem boju za šolstvo, tako se je sedaj klerikalizem v političkem boju z vso ljutostjo zagnal v učiteljstvo in ga hoče s svojimi korupcijsko demagoškimi sredstvi premagati, da pride tako do šolstva. Skrajno revolucionarno in nasilno je to gibanje, zato je nevarno sredstvo in ni moči reči, da se naš klerikalizem ravno z njim ne ubije kakor se je nekoč nemštvo, ker zgodovina nam podaja o tem premnogo dokazov.

Pa tudi tu ne smemo pozabiti onih, ki tvorijo res oni „oslovski most“ klerikalizmu, preko katerega je že jel korakati, da bi prišel do šolstva in ga zaslužil večni temi. Toda jačja od gonje klerikalizma je zavest učiteljstva, in veličastna je odporna večina. Trdimo, da bo ta most poguba klerikalizmu pri nas, zakaj lahko se zruši ravno, ko bo klerikalna moč v sredini mostu hlastno odpirala usta proti šolstvu, a tedaj pače in utone v valovih omikanega sveta! Zakaj ta most je sezidan s pomočjo izkoriščanja, gladnega položaja učiteljstva in sestoji razen iz koristolovnega temelja iz samih gladnih stebrov.

Ravno klerikalna gonja je zopet ojačila našo stanovsko zavest. Slovensko šolstvo se razvija na podlagi širše nacionalne ideje. Ob vzajemnosti in skupnih kulturnih stremeljenjih učiteljstva tvori šolstvo gotovo bistveni del našega delovnega programa. Zavedajoč se tega, stopa učiteljstvo naprej, da razvije šolstvo do najpopolnejše oblike in ga napravi za vzgojitelja samostojnega in svobodnega človeštva.

* * *

Padle so za učiteljstvo že zdavnaj provincialne meje. S provincialnimi stanovskimi glasili učiteljstva: „Slovenskim učiteljem“ (glasilom učiteljskega društva za slovenski Štajer), „Solo“ (glasilom goriških učiteljev) je padel v učiteljskih vrstah tudi provincialni separatizem, in danes se združuje slovensko učiteljstvo edino in trdno pod praporom „Učiteljskega Tovariša“. Ono tvori danes v bistvu zedinjeno Slovenijo. Te združene Slovenije bistveni del tvori pa šolstvo, za katerega celokupno povzdigo se bori slovensko napredno učiteljstvo s pomočjo podrobnega osebnega dela, s pomočjo svojih društev in na podlagi svojih listov.

Jasno začrtana so pota našega delovanja in jasno je začrtana smer našega sta-

* Glej: „Časnikarstvo in naši časniki“, str. 85.

novskega glasila: boj za socialno in narodno pravo učiteljstva in naroda, boj za političko pravo učiteljstva in naroda, boj za pravo dobrega šolstva pod geslom: „Iz tožnega mraku naprej nam kaže pot na svobodno ravan duha človeštva!“

Učiteljstvo pa, zbrano okolo njega, ki stoji že pol stoletja na braniku slovenskega ljudskega šolstva, stopa pod praporom demokratizma za njim — naprej!

Branistan.

50 let tovarištva.

„Učiteljski Tovariš“ praznuje 50 letnico svojega delovanja med mnogoštevilno družino učiteljev in učiteljic v slovenskih pokrajinah. In velepomemben je trenutek, ki dopolni, zaključuje dobo 50 let duševnega proizvajanja na polju ljudskega šolstva, na polju naših stanovskih interesov.

„Učiteljski Tovariš“ je vedno rade volje odpiral svoje predale duševnim doneskom štajerskih slovenskih učiteljev in učiteljic. Gre mu, da se ga spominjamo s stališča uma ter s polno, srčno simpatijo.

Krasno ime, najlepši naslov nosi naš stanovski list. Kaj je lepše, kaj plemenitejše na zemlji kakor pravo, odkrito tovarištvo in njega gojitev? Materialne dragocenosti so redke in redke so tudi duševne čednosti, na čelu jim tovarištvo.

Zrnca zlata v sivem pesku se zablješči telesnim očem oddaleč, in tovarištvo napram še mrzlim srcem se zablješči duševnim očem kot biser olikanega človeštva.

Vemo sicer, da nam tečejo leta tovarištva kakor trenutki veselja, in vemo, da tečejo trenutki mrznje, sovrašstva, prepira, gonje kakor leta trpljenja. Toda ljudje smo, navezani preveč na realnost zemlje in upreženi preveč v borbo za veljavo, za obstanek. Premalo jih je, ki vedo, da je človek človeku vse. Premalo jih je, ki vedo, kaj je tovarištvo in na čem sloni.

Tovarištvo ni samorasla čednost. Ne morem biti tovariš človeku, ako ne vem ali nočem poznati njegove človeške usode ter je ne ogrevam s svojo srčno toploto. Poznanje in upoštevanje usode sotrpina človeka, pravično in stvarno resnično vmišljenje krog misli sodruga ter dobrohotno pomaganje do boljših razmer je pogoj in jedro tovarištva.

Do takšnega spoznanja in uvidenja pogojev človeške sreče je dolga pot, je dolga pot odgoje do človeštva. Prosvetljenost duha in olikanost čustva sta smoter odgoje. In kdor se trudi prosvetliti glavo in olikati srce, goji pravo tovarištvo med ljudmi.

50 let že nabira „Učiteljski Tovariš“ misli o potrebnosti in veljavi duševne prosvete, ter jih nudi čitateljem v pretres in porabo, misleč in vedoč, da le duh vlada svet.

Kakovost družabnega življenja je odvisna od kakovosti mišljenja in dejanja, a to je odvisno od izobrazbe duha v smeri na spoznanje, hotenje in čutenje. Razum sam je hladen, celo mrzel. Le razum za resnico v zvezi z razumom in čustvom za lepo in blago ima največjo veljavo za duševno srečo človeka.

Stopnje duševne popolnosti vidimo v občevanju človeka z ljudmi, ki mislijo drugače. Naravno pripisuje človek sebi in stanu, ki mu služi, največ pravice. O nasprotniku kaj lahko misli, da je sovražnik resnice, ki z njim se razgovarjati o resnici ni umestno. A to ni prava pot iskanja resnice. Ne smeš se vdati, ljubi tovariš, medlosti ne udobni resignaciji; ne smeš se vdati jezi, ki tebe onečasti, a pri drugih zbudi zlobno protivje. Glej, da si pridobiš potom duševnega razvitka tisto stopnjo izobraženosti, ki pridobi sodruga v okrožje resnice v trenutku, ko si se njemu vdal, preziraje sredstvo praznih besed.

Toda šolstvo vseh vrst in stopenj je edino sredstvo odgojevanja in izobraževanja človeka. Vsakdo teži naravno po znanju, in kdor ga zavira in zametuje, stori to proti svojemu prepričanju iz raznih vzrokov. A mi se ne oziramo na mnogovrstne spletke dejanskega življenja, ki zmedejo pojmove o potrebi šole. Mi ostanemo pri prvotnem in pristnem pojmovanju „človeka“, ki ne omeni človeka po rodu, bogastvu i. dr., ampak po stopnji duševne kakovosti.

Razen pameti imamo učitelji še tudi strokovno izvežbanost, ki z njo negujemo otroškega duha ter vplivamo na dorasle.

Pedagoška načela so iskali in našli razni veleumi, ki so razmišljevali o človeški usodi in nalogi na zemlji.

Toda kakor se protivijo nekateri verskim resnicam, tako se protivijo drugi zdravim načelom odgoje in pouka. Kakor kvas le polagoma dviga obilico testa, tako prodirajo le polagoma vzvišene misli prijateljev človeštva. Razmerje med številom bistrih glav in toplih src ter med številom duševno zaostale množice je neugodno. In lajšje je, iskati na mislih veleuma pogreške in hibe kakor pa njih dejansko ustvarjati med občinstvom. Vendar so načela pedagogov in drugih mislecev neprominljiva. Prodirajo, a prodirajo polagoma, ker je du-